

І. С. Тімуш,

доктор юридичних наук, професор
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8090-4450>

І. М. Музичка,

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

МІЛІТАРИЗАЦІЯ КОСМОСУ ЯК ПРАВОВИЙ ВИКЛИК

Державне некомерційне підприємство
«Державний університет «Київський авіаційний інститут»
проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна
E-mails: iryna.timush@npp.nau.edu.ua, 6245837@stud.nau.edu.ua

Мета статті полягає у виявленні прогалин та недоліків міжнародного космічного права, що створюють можливості і сприяння для мілітаризації космосу, та формулюванні пропозицій щодо шляхів вдосконалення правових механізмів забезпечення мирного використання космосу. **Методи дослідження:** використано загальнонаукові (діалектичний, аналізу та синтезу, системно-функціональний) та спеціальні юридичні методи (логіко-юридичний, формально-юридичний, порівняльно-правовий). **Результати:** розглянуто проблему мілітаризації космічного простору як ключового правового виклику сучасності. Акцентовано, що міжнародні документи в окресленій сфері лише частково регулюють питання використання космосу у військових цілях, залишаючи значні прогалини, які ускладнюють збереження його мирного характеру. Визначено основні правові проблеми, що сприяють мілітаризації космосу, зокрема: відсутність чітких механізмів контролю за гонкою озброєнь, недостатню регуляцію використання технологій подвійного призначення, складність застосування міжнародного гуманітарного права до космічного простору, а також обмеженість відповідальності за можливі військові інциденти в космосі. Проаналізовано сучасні загрози, пов'язані з розміщенням озброєнь на орбіті, можливостями атак на космічну інфраструктуру та впливом цього на глобальну безпеку. Запропоновано шляхи подолання цих викликів через розробку нових міжнародних правових норм і механізмів, спрямованих на демілітаризацію певних зон космосу, розширення контролю за діяльністю приватних космічних компаній, а також адаптацію принципів міжнародного гуманітарного права до космічної сфери. **Обговорення:** стрімкий розвиток космічних технологій, зростання кількості космічних держав і активізація приватного сектору призводять до перетворення космосу на стратегічну арену для забезпечення національної безпеки. Необхідне оновлення правового підходу до використання космічного простору з урахуванням сучасних технологічних, політичних і безпекових викликів. Вагоме значення міжнародної спільноти для підтримки стабільності та безпеки у космосі.

Ключові слова: мілітаризація космосу; національна безпека; приватні космічні компанії; гонка озброєнь у космосі; демілітаризація космосу; безпека.

Постановка проблеми та її актуальність. Мілітаризація космосу є однією із найважливіших проблем сучасного світу, яка поступово перетворюється на глобальний виклик для міжнародної безпеки та стабільності. Дослідження правових викликів мілітаризації космосу є акту-

альним для розробки ефективних міжнародних інструментів, спрямованих на забезпечення стабільності та безпеки у космічному просторі. Цей процес викликає серйозні питання стосовно контролю над використанням космосу, а також формування нових міжнародних норм для за-

побігання його милітаризації. Здатність країн використовувати космічний простір для військових потреб підриває принципи мирного використання космосу та може призвести до створення озброєнь, здатних загрожувати існуючій системі безпеки.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Зростає коло науковців, які досліджують міжнародно-правові акти, спрямовані на повну демілітаризацію космосу. Праці Н.Р.Малишевої, Ю.С.Шемшученка, О.С.Стельмаха, О.М.Григорова присвячені розробці проблем безпеки використання космосу, змісту міжнародних угод у сфері космосу. Роботи А. Гордеюк, І. Горбача, М. Семенчук містять пропозиції щодо створення більш детальних угод для регулювання космічної діяльності, особливо враховуючи зростання кількості приватних компаній, які здійснюють таку діяльність. Проблему демілітаризації космосу вивчає ряд зарубіжних вчених, зокрема Ram S. Jakhu, Albert K. Lai, David C. DeFrieze та ін. Але правового вирішення вона не отримала. Тому не втрачає актуальності та необхідності подальших досліджень.

Вклад основного матеріалу дослідження. Космос сьогодні став стратегічною ареною, і багато країн вбачають у ньому не лише науководослідницький, а й військовий потенціал. Милітаризація космосу набуває значення для національної безпеки та глобального балансу сил, що спонукає держави вкладати ресурси в розвиток космічних оборонних технологій.

Так, у 2019 році США створили Космічні сили (United States Space Force), які є окремим родом військ, що відповідає за забезпечення національної безпеки у космосі. США мають передову систему супутників для зв'язку, розвідки та навігації (GPS) [1]. Франція також активно розвиває космічну оборону, зокрема створила космічне командування у складі Військово-повітряних сил і веде спостереження за супутниками в рамках програми ARES для захисту своїх інтересів на орбіті [2]. Таким чином, посилення амбіцій країн у космічній сфері значно змінює баланс сил на міжнародній арені, посилюючи конкуренцію, викликаючи нові дипломатичні та безпекові виклики, а також стимулюючи нову гонку озброєнь.

Попри зростання інтересу до милітаризації космосу, міжнародне право передбачає ряд стандартів, що обмежують використання космічного простору у військових цілях. Принцип непривласнення космічного простору та небесних тіл є фундаментальним у міжнародному космічному праві й передбачає, що жодна держава не може заявити суверенітет на космос, Місяць чи інші небесні тіла. Його було закріплено у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 1721 (XVI), де зазначено, що космічний простір і небесні тіла відкриті для дослідження і використання всіма державами згідно з міжнародним правом і не можуть бути привласнені державами [3].

Пізніше окреслений принцип був підтверджений у Договорі про принципи діяльності держав у дослідженні та використанні космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (далі – Договір про космос) [4], який забороняє будь-яке національне привласнення, незалежно від того, здійснюється воно шляхом проголошення суверенітету, використання чи окупації, чи будь-яким іншим способом. Такий підхід має на меті зберегти космос як спільну спадщину людства, доступну для всіх держав, незалежно від їхніх економічних чи технологічних можливостей [4].

Зауважимо, що Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах [5] доповнює Договір про космос і регулює використання Місяця та інших небесних тіл. Зокрема, положення, що в ній закріплені, забороняють будь-які військові дії на Місяці та визначають його як спільну спадщину людства. Хоча багато країн не підписали цю Угоду, вона встановлює важливий прецедент для мирного використання небесних тіл.

У контексті зазначеного варто погодитись із позицією науковців А. Гордеюк та І. Горбача, які вважають, що за наявності у міжнародних договорах відповідних норм про мирне використання космосу, все ж певні прогалини мають місце у міжнародних актах, зокрема стосовно більш детальної правової регламентації використання Місяця та інших небесних тіл [6, с. 15].

Так, міжнародне космічне право справді має певні прогалини, особливо у сфері регулювання використання Місяця та інших небесних тіл.

Договір про космос і Договір про Місяць містять лише загальні принципи, залишаючи чимало питань без конкретних відповідей, наприклад, зазначені угоди не визначають конкретних механізмів, за якими можна було б здійснювати розподіл або використання таких ресурсів.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 36/97 підкреслює важливість запобігання гонці озброєнь у космічному просторі. Вона посилається на пункт 80 Заключного документа десятої спеціальної сесії (резолюція S-10/2), який закликає міжнародну спільноту продовжити переговори і розробити заходи для недопущення мілітаризації космосу [7]. Це відповідає принципам Договору про космос, який встановлює, що космічний простір призначений для мирного використання і забороняє розміщення зброї масового ураження на орбіті Землі або на небесних тілах.

Основною метою Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на довкілля, також відомої як Конвенція ENMOD (Environmental Modification Convention), є заборона використання військових технологій, що можуть змінювати навколишнє середовище з метою завдання шкоди іншим державам [8]. Окреслена Конвенція охоплює вплив на різні природні середовища, включно з космічним простором й відповідно забороняє будь-які методи модифікації довкілля, що мають широкі, довготривалі або серйозні наслідки для екосистеми, якщо їх використовують з ворожими цілями, наприклад заборону впливу на погоду, клімат, стан океанів та космічний простір. Хоча Конвенція не охоплює всі аспекти військових технологій, вона обмежує можливості застосування таких методів, що можуть вплинути на космічне середовище, підтримуючи глобальні зусилля зі збереження миру в космосі.

Вірно зауважила М. Семенчук, що важливо в подальшому зміцнювати міжнародно-правові засади демілітаризації космічного простору шляхом розробок нових міжнародних договорів, що є необхідністю та превентивною мірою для запобігання гонці озброєнь, оскільки наявними міжнародними угодами не передбачена заборо-

на на розміщення деяких видів озброєння нового покоління [9].

Такої ж позиції дотримується Девід К. Де-Фріз й водночас наголошує на тому, що з огляду на швидкий розвиток технологій, існуючі міжнародні угоди не дають чітких визначень і обмежень для нових типів озброєнь у космосі, таких як протисупутникові системи, лазерна зброя та інші засоби впливу. Він підкреслює, що це створює ризики для мирного використання космосу і міжнародної стабільності, оскільки відсутність належного регулювання може призвести до гонки озброєнь у космосі [10].

Як зауважує Л. Нецька, запуск супутників для завдань національної безпеки насторожує, оскільки загрожує мілітаризацією космосу. І фактом є те, що більше двох десятків років у військових операціях широко використовуються комерційні космічні системи. Висновки науковиці про те, що космічна діяльність у військових цілях комерціалізується і належно не контролюється міжнародним співтовариством, є слушними та актуальними [11, с. 20].

Таким чином, хоча існують міжнародні стандарти для демілітаризації космосу, забезпечення мирного використання космосу залишається викликом. Держави намагаються дотримуватися міжнародного права, але одночасно активно розвивають технології, які можуть використовуватися і для оборонних цілей, що породжує нові ризики. Враховуючи вищенаведене важливо наголосити, що подальше зміцнення міжнародно-правових засад для демілітаризації космічного простору є критично важливим кроком, оскільки сучасні договори лише частково охоплюють новітні види озброєння. Такі стандарти могли б регулювати, наприклад, заборону на розміщення бойових систем у космосі, обмеження випробувань протисупутникових технологій.

Роль приватних космічних компаній стрімко зросла, перетворюючи їх на впливових гравців у космічному секторі поряд із державами. Це породжує виклики, пов'язані з мілітаризацією космосу, оскільки комерційні структури дедалі частіше забезпечують оборонні програми, розробляють технології подвійного призначення та сприяють розвитку інфраструктури, яка може бути використана для військових цілей. Напри-

клад, компанія SpaceX уклала контракти з Міністерством оборони США на використання системи супутникового інтернету Starlink для забезпечення військового зв'язку. У 2022 році Starlink був використаний для підтримки України в умовах війни, що підкреслило значення приватних компаній у сфері оборони. Військовий доступ до таких комунікаційних систем означає, що вони можуть бути мішенню для атак або засобом для координації військових операцій [12].

Так, приватні компанії, завдяки швидкому технологічному розвитку та гнучкості в інноваціях, стали важливими учасниками космічної гонки, але водночас створюють ризики для мілітаризації космосу. Вони відкривають нові можливості для космічної оборони, але їхня діяльність також потребує ретельного міжнародного контролю, щоб запобігти перетворенню космосу на поле для військових конфліктів і захистити його як спільний ресурс для всіх людських цивілізацій.

Висновки. Для розробки правових інструментів, що регулюватимуть приватну діяльність у космосі, можна запропонувати ряд новітніх підходів, серед них:

- міжнародний договір про відповідальність приватних операторів у космосі, зокрема такий договір міг би визначати стандарти відповідальності приватних компаній за шкоду, заподіяну їх діяльністю, включаючи аварії на орбіті, шкоду, завдану інфраструктурі чи іншим державам;

- передбачити вимогу страхування космічних об'єктів компаній для покриття можливих збитків від аварійних ситуацій на орбіті;

- установити чіткі правила розподілу відповідальності між державами і приватними операторами, особливо в умовах транскордонних чи міжнародних проєктів;

- передбачити системи штрафів чи санкцій для компаній, що не дотримуються встановлених міжнародних стандартів безпеки;

- внести зміни до Договору про космос з метою встановлення обмежень для приватних компаній на розробку і використання технологій з можливим військовим застосуванням у космосі;

- ввести поняття «космічної безпеки» та чітко визначити, які типи діяльності є неприйнятними для приватних операторів, щоб уникнути ризику мілітаризації космосу;

- розробити систему перевірки й нагляду за діяльністю приватних компаній для забезпечення їх відповідності до вимог демілітаризації.

Відтак, зазначені вище пропозиції допоможуть створити системні механізми для більш відповідальної участі приватного сектору в космосі й зменшать ризики для глобальної безпеки та довкілля.

Отже, дослідження підтверджує, що мілітаризація космосу є значним правовим викликом, який потребує консолідованих зусиль міжнародної спільноти для формування адекватного правового середовища, що захистить космос від перетворення на арену військових конфліктів та сприятиме його мирному використанню в інтересах усього людства.

Література

1. У США вже чотири роки є космічні війська: навіщо потрібні та де ще у світі таке є. URL: <https://zaborona.com/u-ssha-vzhe-chotyry-roky-ye-kosmichni-vijska-navishho-potribni-ta-de-shhe-u-sviti-take-ye/>

2. Повітряно-космічні сили створили у Франції. URL: https://lb.ua/world/2019/09/04/436338_vozdushnokosmicheskie_sili_sozdali.html

3. Про міжнародне співробітництво в дослідженні та використанні космічного простору. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 20 груд. 1961 р. № 1721 (XVI). URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/1721%28XVI%29>

4. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text

5. Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах від 18 груд. 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_482

6. Гордеюк А.О., Горбач І.О. Непривласнення Місяця та інших небесних тіл як принцип міжнародного космічного права та особливості його застосування у нових реаліях сучасного світу. *Актуальні проблеми та перспективи ро-*

звітку юридичної науки, освіти та технологій у XXI столітті в дослідженнях молодих учених: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Харків, 2023. С. 14-17.

7. RES 36/97C Prevention of an arms race in outer space, 1981. URL: https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_36_97E.pdf.

8. Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання методів впливу на довкілля (ENMOD). URL: <https://disarmament.unoda.org/enmod/>

9. Семенчук М.Р. Формування міжнародно-правових засад щодо запобігання розміщенню зброї у космічному просторі (1959-1979). *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 702-707. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.121>

10. Defining and Regulating the Weaponization of Space By David C. DeFrieze. URL: https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-74/jfq-74_110-115_DeFrieze.pdf

11. Нецька Л.С. Космічна діяльність: поняття, види, правове регулювання. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: НАУ, 2021. № 3(60). С. 17-30. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.60.15948>

12. Міноборони США уклало контракт зі Starlink, щоб підтримати Україну. URL: <https://www.unian.ua/world/minoboroni-ssha-uklalo-kontrakt-zi-starlink-shchob-pidtrimati-ukrajinu-12401496.html>

References

1. U SShA vzhe chotyry roky ye kosmichni viiska: navishcho potribni ta de shche u sviti take ye. URL: <https://zaborona.com/u-ssha-vzhe-chotyry-roky-ye-kosmichni-vijska-navishho-potribni-ta-de-shhe-u-sviti-take-ye/>

2. Povitriano-kosmichni syly stvoryly u Frantsii URL: https://lb.ua/world/2019/09/04/436338_vozdushnokosmicheskie_sily_sozdali.html

3. Pro mizhnarodne spivrobitnytstvo v doslidzhenni ta vykorystanni kosmichnoho prostoru. Rezoliutsiia Heneralnoi Asamblei OON vid 20 hrud. 1961 r. № 1721 (XVI) URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/1721%28XVI%29>

4. Dohovir pro pryntsyry diialnosti derzhav po doslidzhenni i vykorystanni kosmichnoho prostoru, vkluchaiuchy Misiats ta inshi nebesni tila. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text

5. Uhoda pro diialnist derzhav na Misiatsi ta inshykh nebesnykh tilakh vid 18 hrud. 1979 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_482

6. Hordeiuk A.O., Horbach I.O. Nepryvlasnenia Misiatsia ta inshykh nebesnykh til yak pryntsyry mizhnarodnoho kosmichnoho prava ta osoblyvosti yoho zastosuvannia u novykh realiiakh suchasnoho svitu. *Aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku yurydychnoi nauky, osvity ta tekhnolohii u XXI stolitti v doslidzhenniakh molodykh uchenykh*: zb. mater. Vseukr. nauk.-prakt. конф. Kharkiv, 2023. S. 14-17.

7. RES 36/97C Prevention of an arms race in outer space, 1981. URL: https://www.unoosa.org/pdf/gares/ARES_36_97E.pdf.

8. Konventsiiia pro zaboronu viiskovoho abo bud-yakoho inshoho vorozhoho vykorystannia metodiv vplyvu na dovkillia (ENMOD). URL: <https://disarmament.unoda.org/enmod/>

9. Semenчук M.R. Formuvannia mizhnarodno-pravovykh zasad shchodo zapobihannia rozmishchenni zbroi u kosmichnomu prostori (1959-1979). *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*. 2023. № 6. S. 702-707. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.121>

10. Defining and Regulating the Weaponization of Space By David C. DeFrieze. URL: https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-74/jfq-74_110-115_DeFrieze.pdf

11. Netska L.S. Kosmichna diialnist: poniattia, vydy, pravove rehuliuвання. *Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriiia: Yurydychnyi visnyk «Povitriane i kosmichne pravo»*. Kyiv: NAU, 2021. № 3(60). S. 17-30. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.60.15948>

12. Minoborony SShA uklalo kontrakt zi Starlink, shchob pidtrymaty Ukrainu. URL: <https://www.unian.ua/world/minoboroni-ssha-uklalo-kontrakt-zi-starlink-shchob-pidtrimati-ukrajinu-12401496.html>

MILITARIZATION OF SPACE AS A LEGAL CHALLENGE

State Non-Commercial Company «State University «Kyiv Aviation Institute»

Liubomyr Huzar Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine

E-mails: iryna.timush@npp.nau.edu.ua, 6245837@stud.nau.edu.ua

*The purpose of the article is to identify the gaps and shortcomings of international space law, which create opportunities and support for the militarization of space, and to formulate proposals on ways to improve the legal mechanisms for ensuring the peaceful use of space. In accordance with the set goal, the following main tasks have been defined: to analyze the main international treaties and agreements regulating the issue of space militarization; identify legal issues related to the use of outer space for military purposes. **Research methods:** general scientific (dialectical, analysis and synthesis, system-functional) and special legal methods (logical-legal, formal-legal, comparative-legal) were used. **Results:** the problem of the militarization of outer space is considered as a key legal challenge of modern times. It was emphasized that international documents in the outlined area only partially regulate the issue of using outer space for military purposes, leaving significant gaps that make it difficult to preserve its peaceful character. The main legal problems that contribute to the militarization of space are identified, in particular: the lack of clear control mechanisms for the arms race, insufficient regulation of the use of dual-use technologies, the difficulty of applying international humanitarian law to outer space, as well as the limitation of responsibility for possible military incidents in space. Modern threats related to the placement of weapons in orbit, the possibilities of attacks on space infrastructure and its impact on global security are analyzed. Ways to overcome these challenges are proposed through the development of new international legal norms and mechanisms aimed at the demilitarization of certain areas of space, the expansion of control over the activities of private space companies, as well as the adaptation of the principles of international humanitarian law to the space sphere. **Discussion:** the rapid development of space technologies, the growth of the number of space states and the activation of the private sector lead to the transformation of space into a strategic arena for ensuring national security. It is necessary to update the legal approach to the use of outer space, taking into account modern technological, political and security challenges. The importance of the international community in maintaining stability and security in outer space.*

Key words: militarization of space; national security; private space companies; arms race in space; demilitarization of space; security.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2024